

כתרי תורה

לק"י • פרשת אלה תולדת יצחק ה'תשפ"א ב'של"ב • גליון ל'
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן

רבי אהרן ב"ר אפרים קפרי זלה"ה
רב מושב עזריאל - ה' כסלו תשנ"ו
הרב שאול ב"ר דוד אהרן זלה"ה
רב בית דגן ונס ציונה - ה' כסלו תשע"ג
רבי שלום ב"ר סלימאן קאפח זלה"ה
מחכמי רוצא - ה' כסלו תרל"ט
רבי סעדיה ב"ר משה שאול (שוכר) זלה"ה
מור"צ בשכונת משכנות ירושלים - ה' כסל ת"ש
רבי מעודד ב"ר סעדיה צובירי זלה"ה
דיין במזחאן שבשרעב - ה' כסלו תשכ"ו
רבי יוסף ב"ר עמרם לוי זלה"ה
רב מושב פדוויים - ה' כסלו תשכ"ט
רבי סעדיה ב"ר אברהם אלנראף זלה"ה
מרבני ק"ק תימן בת"א - י' כסלו תש"ס

לע"נ ידיד ורע אשר שמחת התורה שבלביו ועל פניו האירה כל סביבותיו, וזכה להרביץ תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבולחט"א הרב צבי בלאט ולזכות הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א ומרת נעה ב"ר אבנר תחי' לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל • אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה •

כתר של-א"ש

אלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק: ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו: (כ"ב, י"ט; כ"א)
מפסוקים אלו למד כמוהר"ח כסאר זלה"ה בקיץ המזבח שתי מעלות בהליכה בדרכי האבות, שאמרו במדרש (ב"ר פס"ג ג') זהו שאמר הכתוב עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם, האבות עטרה לבנים והבנים עטרה לאבות. באו ללמדנו כי כאשר הולכים הבנים בדרכי אבותיהם, אפילו בני הבנים זוכים שיהיו עטרה לאבותיהם, וכן עד מעלה ומעלה. דהיינו שבכך עושים נח"ר לאבותיהם והם מתפארים בהם. ולא ידך גיטא איתא במדרש הגדול דכל זה בצדיקים, אך הרשעים אינם כן פעמים שהם מתגנים באבותם ופעמים שאבותם מתגנים בהם. ובמדרש נר השכלים (כת"י) דרשו למה איהר הכתוב תולדת יצחק אחר ישמעאל ובני קטורה, ללמדך שבני יצחק נוחלים העולם לבדם שנאמר ה' בדרך יצחקנו.

ועוד נלמד מכאן שבכך אף האבות יהיו עטרה על בניהם. ואז תהיה זכות האבות מסייעת לבנים, כמו שדרשו חז"ל (יבמות סד, א) עה"פ ויעתר לו ה', לו ולא לה, לפי שאין דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע.

ופשוטו של מדרש, בבנים השומרים דרך ה' כאבותם. אכן מוהר"ח הוסיף, ולפיכך צריכים הבנים לילך אחר דרכי אבותיהם ולא נאמר אנחנו גדולים מהם, דזה זלוול לגבי אבותיהם, כיון שעושים הפך דבריהם. נראה שבא ללמדנו, על שמירת מסורת האבות בתורה בהלכה ובהנהגה, שזוהי נח"ר לאבותינו.

אף אנו בעמדנו בגליון השלושים ב"ה, נתפלל יה"ר שבזכות הליכה בדרכי האבות בהדרתם ובטהרתם נזכה לעטרתם, ותעמוד לנו זכותם. אכ"ר.

שבת שלום

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיא ב"ר יצחק עומיסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול התש"פ
ברך שלא עשני גוי ותיקן תכ"ד להנותן לשכוי, איזו עלתה לו

[א] מעשה באחד שהתחיל לברך את ברכת הנותן לשכוי בינה וקודם שאמר הנותן טעה וסיים שלא עשני גוי. והנה תיכף כשנזכר חזר ואמר תוכ"ד הנותן וכו', ובא בשאלה איזו ברכה עלתה לו כיון שמחויב בשתייהן וחושש שמא אחר שכבר אמר שלא עשני גוי, לא יוכל לברך אותה שוב. הנה בשערי תשובה (סימן מ"ז אות ג') מובא מחלוקת במי שהתחיל לברך ברכת פוקח עורים וטעה וסיים מלביש ערומים, ומיד לאחר מכן תוכ"ד, חזר ותיקן פוקח עיוורים, האם כיון שתיקן טעותו, עלתה לו ברכת פוקח עיוורים ויש לו לחזור ולברך מלביש ערומים, או שהדבר ספק שהיה והוא מחוייב גם בברכת מלביש ערומים, שמא כשאמר ברכה זו יצא ידי חובתו. ואף בנידון הנ"ל יש להסתפק כיון שתיקן טעותו יכול לחזור ולברך ברכת שלא עשני גוי או שמא כיון שהיה מחוייב ג"כ בברכת שלא עשני גוי, אף שתיקן לשונו ובידך הנותן לשכוי וכו' יצא ג"כ חובת ברכה זו. ולמעשה נראה דהעיקר הוא דיצא ידי חובת ברכת הנותן וכו' כיון שתיקן טעותו תוכ"ד, ולכן יכול הוא לברך שוב שלא עשני גוי. וכן הורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א שצ"ל לזה ג"כ את דעת הרמב"ם (פ"ח מהלכות ברכות ה"א) שהולכים אחר כוונתו באמירת שם ומלכות, ואז הלא הייתה כוונתו לברכת הנותן לשכוי. וובאופן כללי אמר לי מרן שליט"א שהחושש לספק ברכות, יכול לברך בהרהור.

בורא פרי הגפן על יין שיש בו רק מעט יותר משישית יין והשאר מים

[ב] נשאלתי, מה דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א ביינות הנמכרים לענין ברכת בורא פרי הגפן על יינות, שיתכן וכמות היין שם היא רק מעט יותר משישית, כמו שכתב הרמ"א (סימן ר"ד סעיף ה'). ואמנם האחרונים נחלקו בדעת מרן השו"ע (סימן ר"ד סעיף ה') שכתב כי משערים את היין לפי שיעור המזיגה שבאותו מקום, האם חולק הוא על הרמ"א (כ"כ הכף החיים שם ס"ק ל"א) או שאין מחלוקת ביניהם (משנ"ב שם ס"ק ל"א). והשת"ז לא השמיט את הגהת הרמ"א, משמע שסובר שאין מחלוקת (שו"ת עול"י ח"ב סימן ס"ח אות א'). גם מה"ר חיים קורח זצ"ל (בתשובתו כת"י בענין מי שריית צימוקים, הובא בעול"י שם) כתב, "צריך לזהר שלא יתן כל כך מים שיהיו הצימוקים אחר שנתגדלו אחד מששה במים, שאז ודאי הוה ברכה לבטלה". עכ"ל. וע"כ בזמננו שיתכן ובהרבה יינות הנמכרים, כמות היין היא מעט יותר משישית, הרי שנחשב דרך מזיגה במקומותינו (שעה"ח ח"א סימן ל"ה סעיף ג') ושאלתי את מרן שליט"א, מה ראייה מהיקבים שמערבים מעט יותר משישית יין, שזהו שיעור המזיגה במקומנו, הלא יתכן שטעם היין הוא בשל האלכוהול והתמציות המוספות שם. והשיב שעדיין יש לסמוך על הסברא שכל שנחשב יין אצל בני המדינה, ברכתו בפה"ג כיון שיש בו טעם יין (ערוך השלחן סימן ר"ד סעיף ט"ז). כמו כן י"א שדוקא מים מחליש את כח היין (מג"א שם ס"ק ט"ז). והלכה למעשה דעת מרן שליט"א (עול"י שם, שעה"ח שם) דיש סמוכות גדולים לדברי האומרים שאף ביינ ששיעורו יותר משישית ברכתו בפה"ג. אמנם ירא שמים לא יברך על יין בפה"ג אלא א"כ יש בו לכה"פ חצי יין או מעט יותר מחצי שהרי לדעת מרן צריך שיעור מזיגה הנהוג במקום ושמה שיעור המזיגה בזמננו הוא חצי ויותר.

אבוקדו שהיה קשה בער"ש ונתרכך בשבת אם הוא מוקצה

[ג] האבוקדו נמכר בחנויות כשהוא קשה, ולאחר כמה ימים הוא מתרכך וראוי לאכילה. ונשאלה שאלה, מה הדין אם בכניסת השבת היה הפרי קשה ובמהלך השבת נעשה רך וראוי לאכילה, האם מותר הוא אז בטלטול, או שמא מוקצה הוא כיון שהיה מוקצה בבין השמשות. ומרן השו"ע פסק (סימן ש"י סעיף ב') דאוכל שאינו ראוי לאכילה אינו מוקצה אלא א"כ דחה אותו בידים כגון תאנים וענבים שהעלה אותם לגג לייבשן (שבת מה.), אמנם האבוקדו אף שאינו ראוי מ"מ לא דחאו בידים. ואף ד"א דאם נתנו במקום מיוחד להתרכך, או שעטף אותו בעיתון וכד' הרי זה דחייה בידים (ויאמר אברהם עמוד רכ"ו), מ"מ מסתבר להיפך, שהרי במעשה זה הראה שמצפה הוא לרכיכו ולא דחהו, משא"כ תאנים וענבים שהעלם לגג, נחשב דחייה כיון שהם מתקלקלים עד שמתייבשים לגמרי.

ולמעשה כתבו הפוסקים, שאבוקדו שנתרכך בשבת אינו מוקצה ומותר באכילה (חוט שני ח"ג עמוד ק"י, אורחות שבת פ"ט סעיף ש"ע, עטרת שלמה סימן כ"ה, שלמי יונתן ח"ג סימן נ"ו, וכ"כ הגר"מ רצאבי שליט"א בקונטרס יום השביעי עמוד קצ"ו).

מכירת הבכורה במשנת רבותינו

לפנינו, ושם מתבאר דמה שהרג את חויר בנו של נמרוד זה מפני שקם עליו למתבע דמיה דאבוה, א"כ גם הוא אין לו דם. נמצא דהא דא"ר יוחנן דמקרא והוא עיף למדנו שהרג את הנפש לא בנמרוד קאי, כי באותה שעה עדיין בקש נמרוד להרגו, ורק למחר הרגו עשו. וצ"ל דמייד ששמע עצה זו מיעקב חזר אל נמרוד והרגו באותו היום. אלא דלפי"ז בודאי לא זו היתה הסיבה שרצה יעקב לסלקו מן הבכורה, שהרי היה זה לאחר שאמר הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה. אכן מצאתי בבעלי התוספות כי עיף אנכי שאותו היום הרג נמרוד שנלחם עמו ע"ש. וא"כ קודם המכירה הרג את נמרוד, ומדרשים חלוקים, ושפיר מתוקמא קושיית משכיל דורש.

כהן שהרג את הנפש אם נפסל לעבודה

ג] ולקושטא דמילתא י"ל כמו שכבר העיר הגר"ש קורח וזה"ה שם, דהא דאמר רבי יוחנן (ברכות לב, ב) כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו. לענין נשיאת כפיים הוא אבל אינו נפסל לעבודה. וכ"ה ברמב"ם (פ"ט מביאת מקדש ה"ט) דלא מנה עוברי עבירה בכלל הפסולין לעבודה רק העובד ע"ז. וביאר בשם טוב דסובר הרמב"ם דדוקא ברכת כהנים, איך יברך את העם והוא עשה היפך הברכה שהרג את הנפש. משא"כ ע"ז דחמור הוא דכתיב ביה קרא בסתמא, ולא יגשו לכהן לי, דמשמע לכל דבר כהונה לא יגשו. וכ"כ תוספות (סנהדרין לה, ב ד"ה שנאמר דכהן שהרג את הנפש ראוי לעבודה, אלא דחומרא בעלמא היא בניאות כפיים, ועוד כתבו דהאיך יבוא קטיגור הגורם לסילוק השכינה דכתיב גביה ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם, ויעשה סניגור לברך את ישראל. וכן הביא מהרי"ץ בהגהותיו ל"ש"ע (או"ח סי' קכ"ח על דברי המג"א ס"ק נ"א) דבידים אלו שהרג את הנפש אינו ראוי לישא כפיו, דאין קטיגור נעשה סניגור (ע"ת). הרי שלא נפסל בעצמו מחמת העבירה, אלא כאשר בא להיות סניגור.

והגר"ש קורח ביאר דברי זקינו ע"פ מש"כ בתוספות יו"ט (בכורות פ"ז מ"ז) במשנת אלו כשרין באדם ופסולין בבהמה, דיש גורסים ושנעבדה בו עבירה ושהמית את האדם, אך יש שלא גרסו זאת (וכ"ה במלאכת שלמה שם), והיינו דס"ל דהא דאמר רבי יוחנן אינו נושא את כפיו, כ"ש דפסול לעבודה. ובעל משכיל דורש ה"ק אפילו להי"א הללו דרוצת פסול לעבודה, הכא שאני. שו"מ בהדיא בחזקוני שביאר דברי רש"י אין רשע זה כדאי להקריב, כדאמרין כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו, וכל שכן שלא יעבוד עבודה. (ועי' בדברי הגר"ש קורח שם שדן מדוע לא נפסל עשו מחמת שכפר בעיקר כמבואר בב"ב שם, והרי"ז כעובד ע"ז ותי' דלא עבד בפועל ע"ש).

מכר את הזכויות שבאו ממעלת הבכורה

ה] אכן מהר"י קורח ביאר ענין המכירה באופן אחר, שאין דין הבכור קודם מתן תורה ככהן, דבכהן נאמר וקדשתו בע"כ, ולכך אינו יכול להפקיע קדושתו בשום צד. וגם אין קדושה זו שייכת בזרים ואדרבה נאמר בה והזר הקרב יומת. אבל הבכור שקודם מת"ת, לא היה לו זכות בעבודה אלא מצד חשיבותו בלבד והיתה זכותו זאת כמי שזכה באיזה מצוה כגלילה והוצאת ס"ת, ולכן אם מחל או מכר זכותו ביטל זכותו, וכ"ש אם נשבע לקיים דבריו וזוהי כוונת יעקב במכירה זו. עכת"ד. נמצא שקנה יעקב את הזכויות הבאות מחמת מעלת הבכורה.

וכעיי' מצאתי למהר"ל בגור אריה. ובוה ביאר ג"כ מ"ש רש"י (כ"ז, ל"ו) כי כששמע יצחק את עשו מצעק 'את בכרתי לקח' אמר יצחק גם ברוך יהיה, לבכור ברכתי. הרי שקנה יעקב את הבכורה. ולדברי הרא"ם לא זכה יעקב במאומה רק סילק את עשו.

ו] ובוה תיושב ג"כ קושיית הטור בפירושו עה"ת, תימה מה מכר שייך בבכורה שאינו דבר שנתפס בקניין. וכן הקושיא הנזכרת בתשובת הריב"ש (סי' שכ"ח) דהוי דבר שלא בא לעולם. (ויש בוה אריכות גדולה בוה גם מתורת רבותינו חכמי תימן. ע"י בתורה שלמה אות ר"א ואת ר"י) דלהאמור י"ל דהעבודה לא היתה זכות המוקנית לבכור אלא שמחמת כבודו נטל בה חלק ראשון. ומשמחל על כבודו, נטלה יעקב. ומחילת כבודו אינה בתורת הקנינים כלל.

ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי: ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה: ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב: (כ"ז, ל"א-ל"ב)

לא קנה את הבכורה אלא סלק את עשו מהעבודה

א] פירש רש"י כי הטעם שבקש יעקב לקנות את הבכורה, לפי שהעבודה בבכורות ואמר 'אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה' (ב"ר פס"ג י"ג). ותמה הרא"ם מה הועילה מכירה זו וכי ישראל שקנה כהונתו של כהן יוכל לשמש תחתיו בכהונה. ותיירץ שלא בא יעקב לקנות את הבכורה אלא לבטל את עשו מן העבודה, וע"י המכירה הזו גם נשבע שלא יערער, ונתבטל מן העבודה. והטעם שרצה יעקב להרחיקו מהעבודה זה כדי לקיים הדין שלא ראוי לרשע כמוהו להקריב לגבוה.

וצ"ע לדבריו א"כ מי יעבוד, הרי לא קנה יעקב את זכות העבודה. וצ"ל דרצה רק לסלק את עשו הרשע מן העבודה, ובמקומו יעבדו בכורות אחרים הראויים. ועדיין צ"ב לשון הפסוק מכרה כיום את בכרותך לי, הרי שבקש לקנות את הבכורה. ונצטרך לדחוק דכך אמר לעשו, אך למעשה ידע שלא יוכל לעבוד אלא סיבב להשביעו שלא יעבוד ושלא יוכל לערער עליה. שו"מ בבמדבר רבה (ריש פרשה ד') בענין הכהונה, עמד יצחק ומסרה ליעקב, וכי יעקב בכור היה, אלא שאת מוצא שנטלה יעקב מן עשו בערמה וכי שהיה יעקב מבקש להקריב ולא היה יכול מפני שלא היה בכור וכי באותה שעה כיון שלקח יעקב את הבכורה התחיל מקריב שנאמר ויאמר אהים אל יעקב קום עלה בית א' וכי ועשה שם מזבח. הרי שלא רק רצה לדחות את עשו אלא להקריב הוא והועילה מכירתו, והדרק"ל.

מדוע סלקו מן העבודה

ב] עוד תמה עליו מהר"י קורח במשכיל דורש, מדוע הרחיקו יעקב מן העבודה, הלא יכול לשוב בתשובה מאותן העבירות המעכבות אותו מן הכהונה ותחזור אליו כהונתו. והוסיף ואם מפני שהרג את נמרוד, וקיי"ל כהן שהרג את הנפש פסול לעבודה, וכוונתו לומר דבזה לא מהני תשובה (ע"י שו"ע סי' קכ"ח סעיף ל"ה. וע"י גנוזות ותשובות ח"א עמ' קל"ד משכ"ב מהר"ש כר"ף וזה"ה). הני מילי כששפך דם נקי, אבל אם הרג במלחמה אין בכך כלום, ונמרוד רודף היה ואין לו דם. עכ"ד (ויבאר בסמוך אות ג). ועוד כתב ואם לא ישוב ומצד הדין אינו ראוי לעבודה, א"צ למכירה זו ולשבועה, דלאו כל כמינה ואם חשש יעקב שמא יקח עשיו את העבודה בזרוע, לא היה לו להזדקק לזה אלא להניח למקום ב"ה שיעשה את שלו.

וליישב דברי הרא"ם צ"ל דלא מיירי בעבירות המעכבות אלא כלשון רש"י שאין 'כדאי' רשע זה שיקריב להקב"ה. ולכן התחכם יעקב לדחותו ע"י השבועה מן העבודה.

את מי הרג עשו באותו היום

ג] והנה בגמרא (ב"ב טז, ב) אמר רבי יוחנן, חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום, ואחת מהן הרג את הנפש, כתיב הכא עיף וכתוב התם (ירמיה ד' ל"א) כי עיפה נפשי להרגים. וקשה דמטעם זה היה ראוי ליפסל מן העבודה. ואין לומר שהיה זה במלחמה עם נמרוד וכמ"ש בעל משכיל דורש. חדא, דא"כ לא רשע מקרי. ועוד דאיתא בב"ר (פס"ג י"ג) עה"פ הנה אנכי הולך למות שהיה נמרוד מבקש להמיתו בשביל אותו הבגד. וביתר ביאור במדרש אור האפילה שעשו היה נפגש עם נמרוד להתגוששות והתנו באותו היום שכל המתגבר על חברו יהרגנו, וגבר נמרוד על עשו ובקש ממנו עשו שהות עד למחר, וכיון שאמר הנה אנכי הולך למות, אמר לו יעקב כשיבוא אליך נמרוד אמור לו שייסיר את כתנתו כדי שלא תתלכלך בדם ובאותה שעה תוכל לו והרגהו ואל תתן לו זמן (פי' מהר"ש שבו זה"ה במדרש חמדת ימים שידע יעקב שאין גבורת נמרוד אלא מסגולתו. וע"ע בפירוש הרע"ב עה"ת עה"פ בגדי עשו בנה הגדול החמדת לקמן כ"ז ט"ז. ובפירוש הדר זקנים מבעלי התוספות שמתבאר מדבריהם סגולת בגדי נמרוד. אבשי"ה), וכך עשה והרג את נמרוד וחיוור בנו ולקח הכתנות והיא בגדי עשו החמודות עכ"ל. וכעיי' הביא מהר"ש שבו מהזוה"ק (ואינו

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוהר"ר סעדיה ב"ר אברהם אלנדאף זה"ה

מימי בחרותו השכים באישון ליל כשעתיים אחר חצות לעסוק בתורה עד תפילת שחרית ובשעות יקרות אלו זכה ללמוד עם חמו מוהר"ר שלום יצחק הלוי זה"ה שלש פעמים כל ששה סדרי משנה בעיון רב. גם עם בניו קבע שעות אלו לשקידת התורה. ומלבד זאת כל ימיו היו קודש לה' ולתורתו, גם כששמר ראש השוחטים בת"א היה מנצל את ההפסקות המנוחה שבין שחיטה לשחיטה לעמל התורה. בעשרים שנותיו האחרונים כהו עיניו מראות, אך אז נתגלתה בקיאותו בש"ס ופוסקים, כפי ששמעתי מהרב איתמר חיים כהן שליט"א, כי בשבתות בהם היה הרב סעדיה בא לבית חתנו והתפלל בביהמ"ד שערי יוסף בב"ב, נכרה גדולתו כשהיה מאזין לשיעוריו של הרב שלום שלום זה"ה רב בית המדרש, והיה מתערב מקשה ומבאר את סוגיות שלמות בע"פ. גם נכדו הרב שלום זכריהו שליט"א סיפר לי, כי כשהיה מתארח בבית הוריו בחגים בשנותיו האחרונות, המתפללים היו קובעים ללמוד בבית שהתארח בו כדי לא להטריחו, והיו לומדים לפניו שיעורים קבועים כמעט בכל מקצועות התורה פשט רמו דרש וסוד. ומזכרוננו היה מעיר ומאיר ואף היה מתבל כל הלכה או מדרש, במאמרים ראיות משלים וסיפורים מחכמי תימן. בערוב ימיו כששקד על התורה בכלל שבראשות בנו הרב דוד שליט"א. היו נגשים אברכי הכולל לדבר איתו בכל סוגיא שעסקו בו ושלט בהו ביד רמה. וכמנחיה בכיסיה דמו. זיע"א.